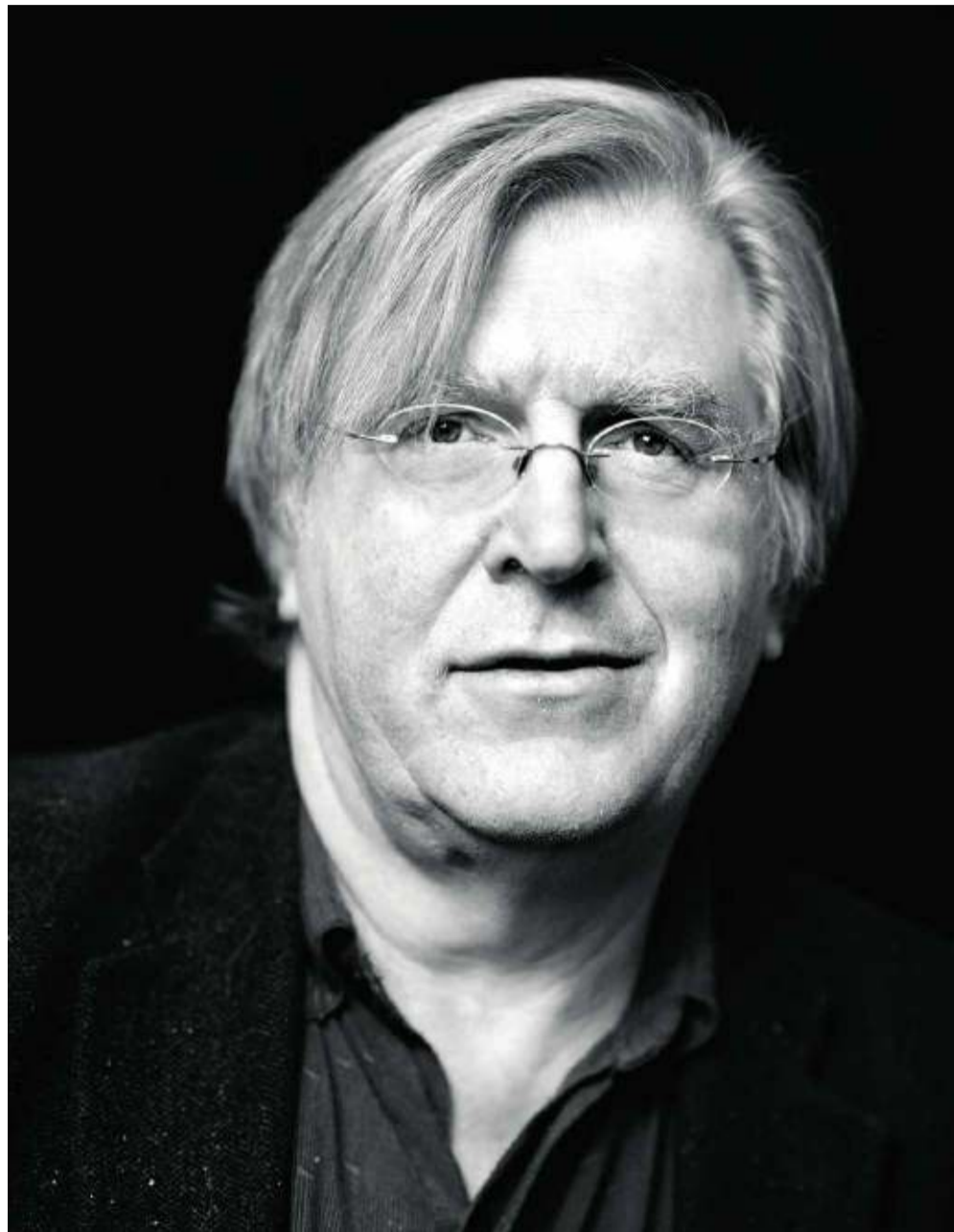

Ten eerste Vier economen over de eurocrisis

Arjo Klamer (58)

is hoogleraar in de economie van kunst en cultuur. In 1997 mede-initiatiefnemer van manifest met kritiek op de euro.

Moeten we de euro redden?

Klamer: 'De euro redden is niet een kwestie van willen, maar van kunnen. Ik denk niet dat het kan. Deze muntunie voldoet niet aan de criteria waar een muntunie aan moet voldoen. We kunnen dus beter erkennen dat de euro een gigantische fout was.'
Luiten van Zanden: 'De euro kan niet functioneren. Het ene fundamentele probleem is dat je één munt hebt maar dat de macht in Europa decentraal is. Het andere is dat de zuidelijke landen in het eurosysteem niet concurrerend zijn.'
Boot: 'Maar we staan niet op een nulpunt, waar we alles opnieuw kunnen ontwerpen. Je kunt je afvragen: 'Is dit zo'n ideale unie, past Scandinavië er niet beter bij dan Zuid-Europa?' Die discussie is irrelevant. Het bancaire systeem van de eurozone is helemaal verweven geraakt. Dat moeten we oplossen, voordat je de euro kunt afschaffen.'
Jacobs: 'Op basis van een kosten- en batenanalyse zeg ik: we moeten de euro redden. Ik vrees voor een financiële catastrofe als we de boel nu laten klappen. Het Europese bankensysteem stort dan in.'
Klamer: 'Economen praten vooral over kosten en baten, maar we moeten ook kijken naar de sociale en democratische impact van de euro. De eenheidsmunt veroorzaakt fricties in de Europese samenleving. Je ziet het ressentiment groeien: bij de Duitsers, en natuurlijk ook bij de Grieken. De democratie wordt voor de euro opzijgeschoven.'
Boot: 'Het waren politici die voor de euro hebben gekozen, geen economen. En het zijn nog altijd politici die niet op deze keuzes durven terug te komen. Arjo heeft volko-

men gelijk dat de democratische legitimatie op dit moment ontbreekt.'
Klamer: 'Iedereen in het establishment móet zeggen dat hij voor de euro is. Maar ik weet dat allerlei mensen daar privé heel anders over denken, grote twijfels hebben. Hans Hoogervorst is eindelijk uit de school geklapt, maar privé zei hij vroeger ook al: 'Ik geloof helemaal niet in die euro.' Maar hij moest er natuurlijk wel in meegaan, zo gaat dat. Als je een jaar geleden riep: 'De euro is onhoudbaar', was je een malloot.'
Boot: 'Kritische geluiden worden nooit gehoord als het tij meezit. Terwijl die dan juist gehoord moeten worden, anders waar schuw je te laat. De politiek zit gevangen in het systeem. Dreigementen in de trant van: 'Als we niet met de euro meedoen, komt er oorlog', werp ik verre van mij. Die staan haaks op democratische legitimatie.'
Klamer: 'De euro is bijna een evangelie. Een geloof. De euro is een zegen. Ons wordt bezworen dat de euro gewoon een zegen is.'
Jacobs: 'Ik was behoorlijk sceptisch over de invoering van de euro. Maar de discussie 'wel of geen euro' is een gepasseerd station. Zoals de econoom Stiglitz zei: *you cannot unscramble a scrambled egg*.'
Klamer: 'Waarom kan het niet unscrambled worden? Dit soort monetaire stelsels bleken in het verleden altijd onhoudbaar. In 1972 is het Bretton Woods-systeem in elkaar geklapt. Dat was echt iets wat iedereen deed duizelen. Flexibele wisselkoersen, chaos, instabiliteit. Nou, we zijn daar met vallen en opstaan toch goed uitgekomen.'
Boot: 'Nederland en België konden samen Fortis al niet redden. Als we de euro nu laten vallen moeten zeventien landen gezamenlijk tientallen banken redden. De consequenties zijn volstrekt niet te overzien. Het bancaire systeem kun je niet uit elkaar halen, dus zitten we gevangen. We zijn volledig gegijzeld door de banken.'

Bas Jacobs (38)

is hoogleraar economie en overheidsfinanciën. Denkt dat de ondergang van de euro grote schade berokkent.

Wat is de oplossing voor de crisis?

In hun analyses over de sterkte en de zwakte van de euro verschillen ze eigenlijk maar weinig van elkaar, toch komen vier hoogleraren economie ieder tot een andere slotsom hoe het nu verder moet met de eurocrisis. Een debat op het scherp van de snede tussen Arjo Klamer, Bas Jacobs, Arnoud Boot en Jan Luiten van Zanden.

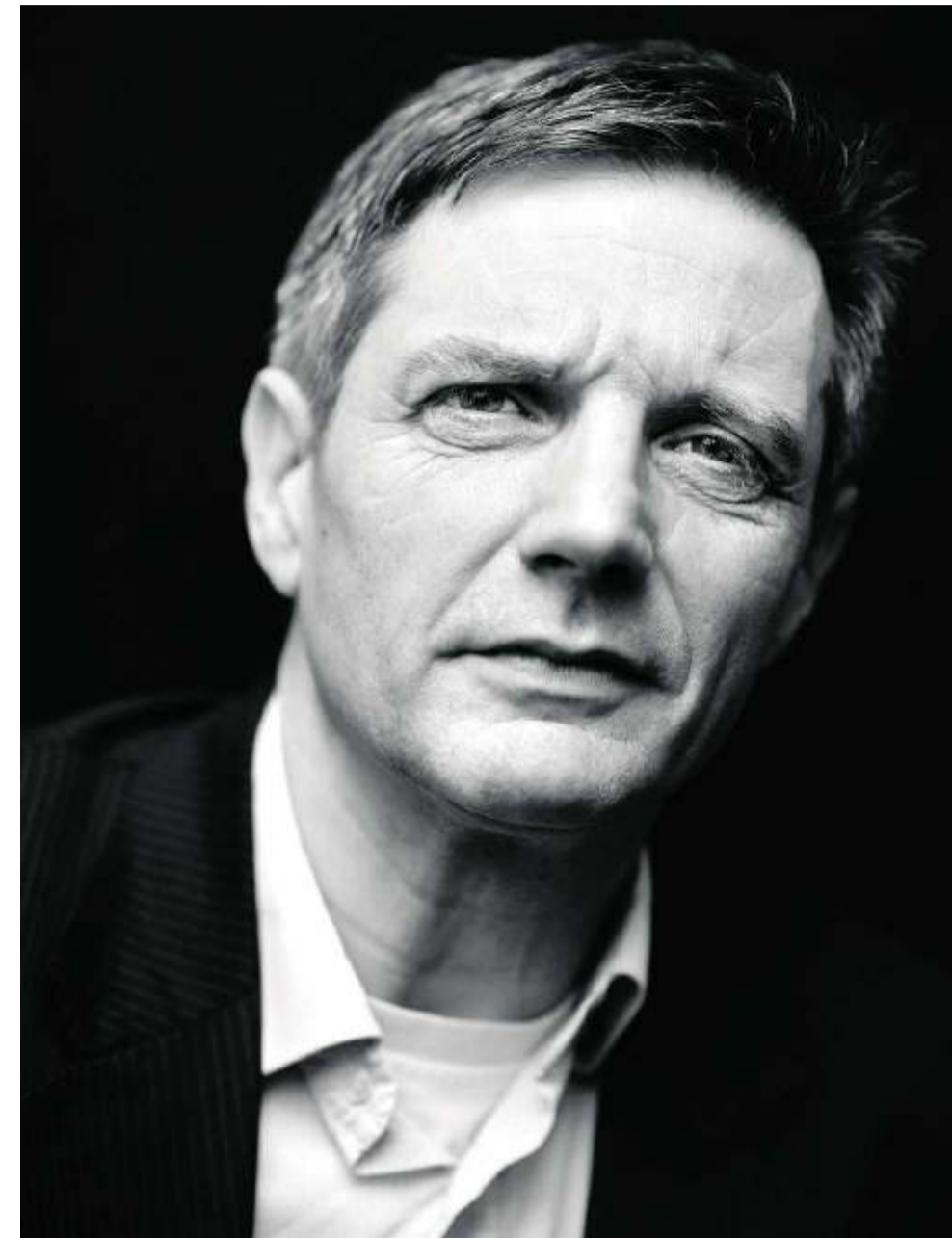
Tekst Yvonne Hofs en Xander van Uffelen
Foto's Joost van den Broek

Ten eerste

Arnoud Boot (51)

is hoogleraar financiële markten. Denkt dat het redden van de euro de minst schadelijke oplossing is.

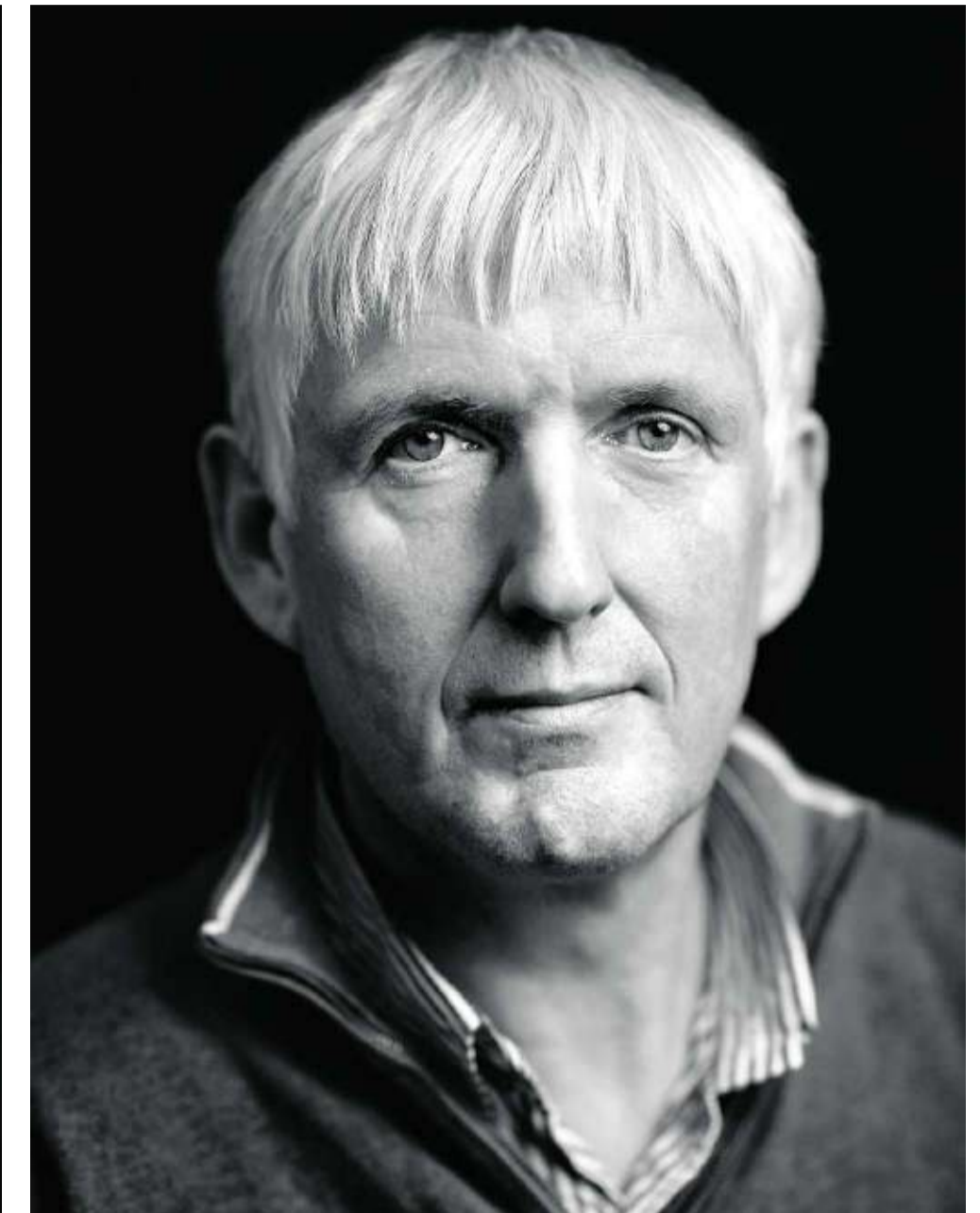
Wat vraagt dat van de politiek?

Jacobs: 'Het komt er plat gezegd op neer dat Noord-Europa nu massaal met garanties over de brug moet komen in ruil voor hervormingen in Zuid-Europa. We moeten de bazoeka van de ECB inzetten.'
Klamer: 'Maar de Grieken en de Italianen, dat zijn andere culturen. Wij willen hen dwingen zich te gedragen zoals wij. Het is naïef te denken dat je dat kunt.'
Jacobs: 'Cruciaal is of de euroleiders het aandurven hun belastingbetalers als schild in te zetten tegen de financiële markten door de ECB een volwaardig mandaat te geven. Alleen dan zullen de markten inzien dat speculeren geen zin heeft.'
Boot: 'Maar daar is geen draagvlak voor bij de politiek. Als we de ECB de vrije hand zouden geven, gaan de markten dat testen. Want de markten weten dat er landen zijn die met argusogen naar de ECB kijken - en dat de ECB met argusogen naar zichzelf kijkt. Als de markten gaan testen, moet de ECB blijven kopen. Naarmate de ECB meer koopt, komt er een moment waarop politici elkaar weer gaan tegenspreken, dat ze gaan zeggen: 'Dit is ongewenst.' Dan groeit er een spijtzwam en krijgen de financiële markten gelijk.'
Jacobs: 'We hebben een technisch defect in de eurozone, omdat we geen *lender of last resort* hebben. Paniek bij investeerders kan daardoor een selffulfilling karakter krijgen. Of de politiek het leuk vindt of niet, de oplossing vereist een overdracht van soevereiniteit om tijdens crises problemen te kunnen tackelen.'
Klamer: 'Bas, dat kun jij mooi in je studeerkaamer bedenken, dat het zo moet, maar kijk nou uit je raam en kijk naar de Europese realiteit, naar wat daar leeft.'

Boot: 'We moeten nu echt alle naïviteit laten varen. Als we iets van deze crisis geleerd hebben, is het wel dat politici niet willen nadenken over negatieve scenario's. Zo wilden ze niet opschrijven hoe een land de eurozone kan verlaten, want als je het opschrijft, wordt het misschien realistischer.'
Luiten van Zanden: 'We moeten inderdaad nadenken over exit-opties. Dat zou het systeem flexibeler maken. We hebben onszelf opgesloten in een kooi en weten niet hoe we eruit kunnen komen, hoewel het water ons tot aan de lippen stijgt.'
Boot: 'De komende vijf jaar moeten we het hele financiële en bancaire systeem anders opzetten. Als we dat hebben gedaan, zijn we ook van die gijzeling verlost.'
Klamer: 'Alleen een schok zal daar echte verandering brengen. De recente kredietcrisis heeft niet geleid tot fundamentele aanpassingen. Als het aan die bankjongens ligt, gaat het op dezelfde manier door. Dus wat is de basis van je optimisme?'
Boot: 'Zo optimistisch ben ik niet. De financiële sector is een onvoorstelbare lobbyclub. Op dit moment krijgen we de noodzakelijke structuurwijzigingen er niet doorheen. Maar ik denk dat we in de goede richting gaan. Banken met vrijwel nul vermogen, dat is nu wel voorbij. En het Europese toezicht op banken wordt versterkt.'
Jacobs: 'Ik ben het met Arnoud eens dat de echte problemen bij de private sector zitten, bij een teveel aan kredietverlening. We hebben niet alleen slechte schuldenaren gehad, we hebben ook slechte kredietverleners gehad. Het verhaal dat steeds wordt verteld, is: de Zuid-Europeanen hebben boven hun stand geleefd, ze werken niet, ze sparen niet. Je kunt ook het volgende verhaal vertellen: ons spaargeld was op zoek naar rendement, Zuid-Europa bood aantrekkelijke rentes, dus zijn we dat spaargeld gaan uitleenen aan Zuid-Europa. Iedereen heeft geprofiteerd.'

Jan Luiten van Zanden (56)

is hoogleraar economische geschiedenis. Ondertekende in 1997 het manifest met kritiek op de euro.

Boot: 'We moeten nu geen onomkeerbare keuzen maken die niet aan kiezers worden voorgelegd. Als je nu een fiscale unie creëert, waarin landen hoofdelijk aansprakelijk worden voor elkaars schulden, loopt dat vroeg of laat uit op de Verenigde Staten van Europa. Daarvoor ontbreekt nu de democratische legitimiteit. Ik ben daarom ook tegen euro-obligaties, want dat is een 100 procent onomkeerbare stap. Je zult juist een soort handleiding moeten opstellen voor landen die hun eigen weg willen gaan en de euro willen verlaten.'
Klamer: 'Maar alle oplossingen die we nu met elkaar bespreken, gaan wel in de richting van een soort Verenigde Staten van Europa. Dus de euro is een systeem dat ons daartoe dwingt, terwijl we dat eigenlijk niet willen.'

Hoe gaat het aflopen?

Boot: 'Ik geloof wel dat die verdragswijziging die Merkel en Sarkozy aan het bespreken zijn er komt. Maar dan is nog steeds het probleem hoe je de regels afdwingt als er problemen opdoemen. Je moet een mechanisme bedenken waarmee je heel tijdig kunt ingrijpen. Want als je op het moment van ingrijpen al te ver in het negatieve proces bent, zit je straks weer waar we nu zitten.'
Luiten van Zanden: 'Maar we hebben al zo'n keurslijf gehad: het Groei- en Stabiliteitspact. Duitsland en Frankrijk waren de eersten die zich daar niet aan hielden. Waarom zouden we aannemen dat als we nieuwe regels verzinnen, er niet hetzelfde zal gebeuren?'
Boot: 'Die handhaafbaarheid is op de lange termijn cruciaal. Dit is een goed moment om het te regelen, omdat je het veel moeilijker geregeld krijgt als er geen crisis is. Maar een verdragswijziging zegt nog niks. Als je een verdragswijziging hebt, heb je nog geen handhaving van de verdragswijziging.'
Luiten van Zanden: 'Je krijgt dus een nieuw verdrag voor slechts zeventien EU-landen. Dat ondermijnt het fundament van het Europese integratieproces.'
Boot: 'Je hebt gelijk, maar we kunnen niet regelen dat Brussel een budget krijgt van 10 procent van het Europese inkomen en belasting gaat heffen. Dat gaan we de eerste dertig jaar niet meemaken.'
Jacobs: 'Als je niet in een of andere vorm bevoegdheden aan Europa wil overdragen, is iedere poging de regels te handhaven futiel. Brussel kan dan niks doen om landen in de klauwen te houden. Het is kiezen of delen. Omdat we niet bereid zijn bevoegdheden over te dragen blijft het doormodderen.'
Boot: 'Iedereen die denkt dat vrijdag D-Day is, vergist zich. Ik kan je zeggen: doormodderen kan heel lang doorgaan. Er kunnen natuurlijk ongelukken gebeuren als je te lang doormoddert, omdat je dan steeds dieper in het moeras raakt. Maar laten we even naar het positieve doormodderscenario kijken - niet dat dit per se het scenario is waar ik in geloof, maar toch. Het positieve scenario van doormodderen is dat de politiek langzaam toch de bewegingen maken die nodig zijn. Over de aspiraties die Sarkozy en Merkel deze week hebben verwoord, kun je niet alleen maar negatief zijn. En stel dat met hangen en wurgen Italië en Spanje onderdeel blijven van het eurogebied. Dat het met hangen en wurgen allemaal niet goed gaat. En stel dat het economische klimaat niet al te veel tegenvalt. Dus als-als, dan kan het doormodderscenario betekenen dat je alles met op de rails houdt.'
Jacobs: 'Ik ben niet zo positief. Ik kan geen voorspelling doen, maar als je de turbulentie op de financiële markten ziet dan jaagt dat mij grote angst aan. Ik denk echt dat de Europese leiders nu de pijn moeten nemen.'